

SMÄRRE MEDDELANDEN.

RENHORNSORNAMENT Å HELSINGLANDS KJOLVÄSKOR,
DESS UPPKOMST OCH HÄRSTAMNING.

Bland Helsinglands i många avseenden intressanta textilier intaga kjolväskorna en bemärkt plats (fig. 1 och 2). De äro prydda med applikationsbroderi, vanligen i rött, eller rött och grönt, mot svart botten, och ornamenten äro inkantade med tenntråd. Dessa kjolväskor, som man är van anse så samhöriga med delsbokvinnornas dräkt, härstamma dock vad beträffar dekorering med all sannolikhet från trakter långt utom, ej blott Helsinglands utan även Europas gränser. En påverkan synes här ägt rum från ostjaker och voguler, tvenne nära besläktade folk av finsk-ugrisk stam i nordvästra Sibirien.¹

Hos varje naturfolk, hur hård kampen för tillvaron än är, röjes alltid en skönhetsträngtan, som på ett eller annat sätt tager sig uttryck genom utsmyckandet av dräkt, bohag och vapen samt bland de högre stående även bostaden. Hos ostjaker och voguler har den övervägande delen av all dekorering inspirerats av renhornet. Och dessa renhornsornament ha ernått en mycket rik utveckling. I dräkten finner man dem å pälsar, handskar, stövlar, väskor samt huvudbonader, och i regel äro de utförda i påläggsöm i skinn i två nyanser brunt. Motivet har även fått en rik användning å näverarbeten (fig. 3, 4).

Så vitt undertecknad genom litteratur och museistudier kunnat finna är renhornsornamentet omsatt i applikationsbroderi eller påläggsöm något för ostjakerna karakteristiskt. Bland övriga nordasiatiska folkstammar tyckes det ej slagit rot, om man frånser en viss påverkan hos vogulerna, en med ostjakerna nära besläktad stam och deras närmaste grannar västerut. Den ryska allmogekonsten saknar

¹ Jämf. U. T. Sirelius, Ornamente auf Birkenrinde und Fell bei den Ostjaken und Wogulen. Helsingfors 1904.

fullständigt, så vitt känt är, renhornsortament i denna form. Och i Finland är det ej anträffat.

I Sverige däremot återfinnes det i några norrländska landskap samt Dalarna, dock mest utpräglad och rikast inom Helsingland och där talrikast inom Delsbo socken. Ornamentet i fråga har dock endast kommit till användning å kjolväskor.

Bland Helsinglands allmoge är dessa kjolväskors äldre historia ej känd. Man anser på en del håll att väskorna äga lapskt ursprung.

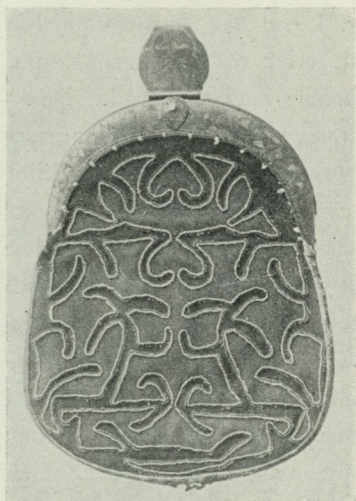

Fig. 1. Kjolväska från Ovanåkers sn, Helsingland. Nord. M. 28.521.

Fig. 2. Kjolväska från Delsbo sn, Helsingland. Nord. M. 13.678.

Men någon som helst likhet med vår lapska ornamentik finnes ej. Sannolikt har tanken på lapsk påverkan tillkommit dels på grund av renhornsmotivet och dels därför att ornamenten i regel inkantats med tenntråd och denna är tillverkad eller »dragen» av lapska kvinnor. Dylik tenntråd har dock varit en av lapparna saluförd marknadsvara och sålunda ej svåråtkomlig. Att inom Helsingland boende lappkvinnor även åtagit sig att på beställning utföra väskbroderier är genom ett flertal muntliga meddelanden bestyrkt, men detta anger ingalunda lapskt ursprung.

Den påfallande likheten mellan det ostjakiska och voguliska renhornsornamentet och det, som kommit till användning å en del norrländska och dalska kjolväskor, har manat till undersökning om sannolikheter finnas för att en direkt överföring av ornamentet från ostjakerna till Helsingland kunnat äga rum (jfr. fig. 5 och 6; 7 och 8). Tanken har då osökt stannat vid de karolinska krigarnas långvariga fångenskap i norra Sibirien och deras återbördande till hembygden.

Ehuru de karolinska krigarnas dagböcker¹ ej lämna någon uppgift, som ger direkt stöd för renhornsornamentets överflyttning från

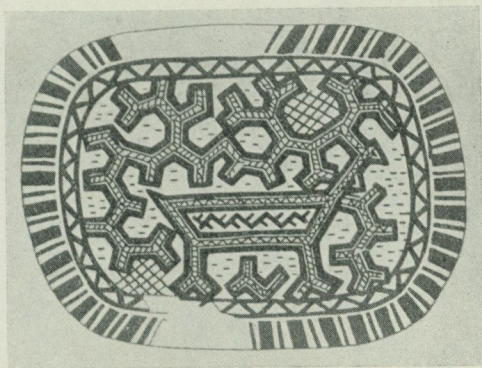

Fig. 3. Renhornsornament.
Soswa, Sibirien.

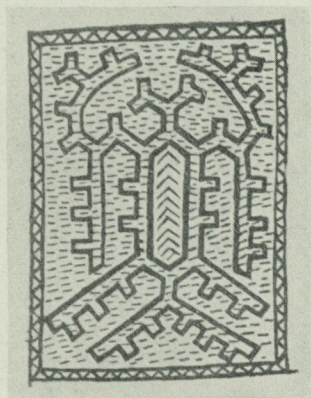

Fig. 4. Renhornsornament.
Soswa, Sibirien.

nämnda folkstammar till Helsingland, så finnas dock en del omständigheter, som tala för antagandets riktighet. — Helsingeregementet var exempelvis i påfallande hög grad representerat bland de i Tobolsk internerade svenska fångarna.² Om man frånräknar dalregementet, vilket även var rätt rikt företrätt, utgjorde helsingarnas antal, så vitt man kan döma av dagboksanteckningarna, ungefär dubbla beloppet mot övriga svenska landsortsregementens fångar såväl från Svea- som Götaland.

¹ Utgivna av professor A. V. Quennerstedt. Lund 1901.

² Ovan anförda arbete del I registret.

Att de svenska krigsfångarna sysslade med varjehanda slöjd är även allmänt känt. Och att densamma var av jämförelsevis hög beskaffenhet därom vittnar den omständigheten att så pass mycket av deras slöjdalster pietetsfullt tillvaratagits, att möjlighet ännu fanns år 1888 att i Tobolsk upprätta ett svenskt museum, där dessa minnen bevaras.¹

Att de hemvändande krigarnas gåvor blevo högt skattade kan man med säkerhet antaga. Krigaräran har i Helsingland skattats

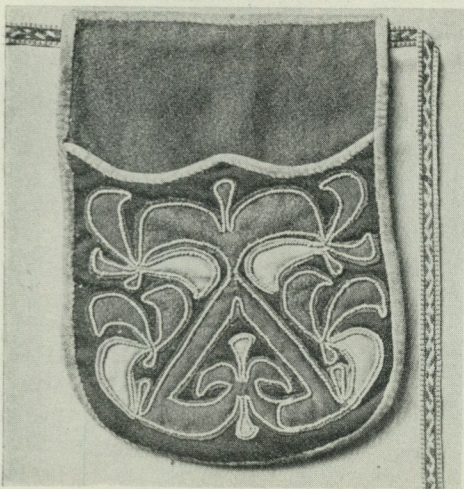

Fig. 5. Kjolväska från Svärdsjö sn, Dalarna.
Nord. M. 41.660 e.

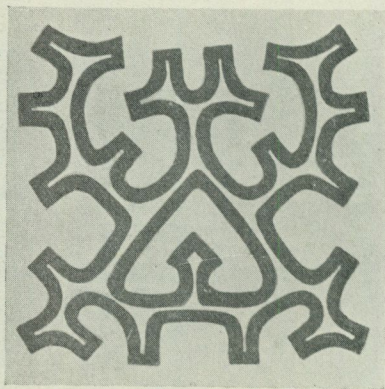

Fig. 6. Renhornsortnament. Soswa,
Sibirien.

högt, och en del seder och bruk bära även vittne härom. Delsbo, Järvsö och Bjuråkers socknar benämnas även krigarsocknarna. Och då en bonde från Delsbo skulle stå brudgum, använde han en dräkt som stod de karolinska krigarnas nära. Han red till kyrkan, klädd i lång svart eller blå livrock med foder av brandgult linne eller av röd eller grön fris samt uppfästade skört.² En under äldre tid gängse sed att såväl brudgum som övriga manliga bröllopgäster nödvändigt skulle bära stora ludna björn- eller hundskinnsmössor,

¹ Nordisk Familjebok: Tobolsk. En av karolinerna i Tobolsk bildad svensk skola är även ett vackert minne av karolinerna såsom kulturbärare.

² Lenæus: Delsboia illustrata 1764, s. 209.

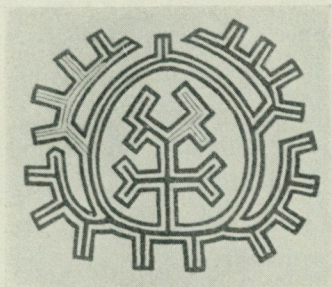

Fig. 7. Renhornsornament.
Beresow, Sibirien.

Fig. 9. Väska.
Ostjaker, Sibirien.

Fig. 8. Kjolväska från Ockelbo sn,
Gästrikland. I privat ägo.

Fig. 10. Kjolväska från Bjuråkers
sn, Dalarna, Nord. M. 122.404.

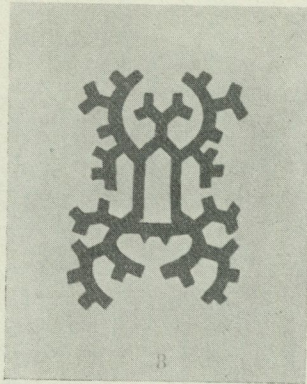
som »tweklufna äro både framman och bak», har möjligen även varit ett kvardröjande bruk från karolinernas tid. Nämnade mössor buros vid bröllop även under hetaste midsommardag.¹ Och flickorna i Delsbo socken ha under äldre tider smyckat sig på olika sätt, då soldaterna voro ute i tjänst eller hemma i bygden. I förstnämnda fall buro de svarta band hängande från nacken nedåt ryggen, i det senare röda.²

Att Helsinges regemente inom hembygden varit synnerligen högt skattat framgår av ovan sagda, och med all sannolikhet ha förutnämnda med renhornsornament prydda kjolväskor ursprungligen varit krigargåvor och såsom sådana högt värderade.

Gerda Cederblom.

¹ Ovan anförda arbete och sida.

² P. G. Wistrand, Svenska folkdräkter. Stockholm 1907, s. 12, 13.

Renhornsornament. Sygwa,
Sibirien.